

УДК 351.746.1

В. Б. Корчев

І. В. Морозов

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОРГАНУ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ДО ДІЙ У НАСТУПНОМУ ПЕРІОДІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

З огляду на актуальність проблеми, що є сьогодні під час підготовки прикордонного загону до оперативно-службової діяльності у наступному періоді, у статті проведено узагальнення категорій «управління», «управлінська діяльність». Надано визначення поняттю «підготовка до оперативно-службової діяльності» і розкрито її структуру та зміст.

Проведений аналіз запропонованих визначень «управління» дав змогу виділити кілька важливих положень, які розкривають сутність управління, а саме: цілеспрямована діяльність; наявність суб'єкта та об'єкта управління; здійснення управлінського впливу. Зазначено, що у своїй цілісності управлінська діяльність повинна забезпечувати прогресивний розвиток, перехід від нижчих до вищих форм діяльності.

***Ключові слова:** управління, управлінська діяльність, планування, організація, підготовка до дій, підготовка підрозділів.*

Постановка проблеми. Україна як суверенна і незалежна держава є важливим фактором стабільності на європейському континенті. З появою нових видів загроз, а саме військової агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації деяких частин території держави, розпалювання збройного конфлікту у східних і південних регіонах України, виникла нагальна потреба в істотних змінах стосовно охорони і захисту державного кордону в цілому та управлінської діяльності керівників різних рівнів зокрема.

Аналіз стану наявного науково-методичного забезпечення управління органом (підрозділом) охорони державного кордону свідчить про те, що є суперечності між необхідністю застосування наукових методів управління та прихильністю керівників до звичних, зокрема неефективних методів управління; між розширенням кола явищ (процесів) управління та обмеженістю ресурсів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання щодо здійснення управління органами Державної прикордонної служби України різних рівнів висвітлено у нормативних документах відомства. Крім того, питання здійснення управління силами і засобами у

військовій справі та правоохоронній діяльності розглядали у низці праць такі вчені, як В. Городнов, А. Мисик, О. Боровик, О. Березенський, І. Катеринчук, В. Кириленко, В. Залож, А. Курашкевич, С. Онишук та ін.

Отже, аналіз зазначених наукових праць і досліджень дає змогу зробити висновок, що на сьогодні процес управління оперативно-службовою діяльністю в основному здійснюється з огляду на досвід керівного складу, із застосуванням таких методичних рекомендацій, які не повною мірою враховують тенденції розвитку обстановки, що можуть вплинути на результативність оперативно-службової діяльності. Крім того, наявний науково-методичний апарат є застарілим, тому і не відповідає вимогам сьогодення.

Важливе значення для теорії та практики має правильне і єдине тлумачення термінів, які застосовуються. Як переконає досвід багатьох досліджень, без цього не може успішно розвиватися жодна теорія, а у практиці трапляються різні непорозуміння, суперечки і навіть дезорганізація роботи як у дослідницьких колективах, так і в органах управління. Щоб цього не було, відомий французький учений Декарт свого часу радив: «Уточніть значення

слова, і ви позбавите світ від половини непорозуміння та помилок». Справедливість такої думки для теми, яка досліджується, стане тим більш очевидною, якщо зважати, що до визначення і тлумачення одних і тих же самих термінів та загальних понять у науковій літературі про управління є різні підходи. Представники філософії зазвичай характеризують управління як одну із властивостей матеріальних систем, а кібернетики – як процес руху інформації, упорядкування або перехід системи з одного стану в інший. Математиків цікавлять насамперед можливості формалізації, алгоритмізації, кількісного опису й моделювання процесів управління з метою створення математичної основи для їхньої автоматизації. Соціологи і юристи найчастіше підкреслюють суспільні й правові відносини, що складаються в системах управління, а економісти – господарські аспекти управління.

Проведений аналіз нормативних документів, а також наукових джерел з теорії управління та менеджменту свідчить, що на цей час є кілька визначень понять «управління», «управлінський цикл», «підготовка органу охорони державного кордону» та ін.

Мета статті – проаналізувати поняття «управління», «управлінська діяльність», «підготовка до оперативно-службової діяльності»; розкрити зміст поняття «підготовка до оперативно-службової діяльності органу (підрозділу) охорони державного кордону».

Виклад основного матеріалу. Теорія управління являє собою суму знань про управління, його закони (закономірності) і принципи, організаційні форми та методи функціонування систем управління. Вона призначена для визначення найбільш ефективних шляхів і способів досягнення цілей управління.

Як показує проведений аналіз нормативних документів, наукових джерел з теорії управління та менеджменту, на сьогодні є декілька визначень поняття «управління» і взагалі бракує визначення терміна «управлінська діяльність».

У зв'язку з цим на першому етапі дослідження було зроблено спробу проаналізувати визначення «управління» та сформулювати визначення поняття «управлінська діяльність».

Управління – це осмислений вплив людини на процеси, об'єкти, а також на людей для надання необхідної спрямованості їхній

діяльності й одержання бажаного результату [1].

Управління – це механізм для досягнення мети, тобто сукупність скоординованих заходів, спрямованих на досягнення визначеної мети. На підставі зазначеного вище під управлінням органом Держприкордонслужби слід розглядати процес цілеспрямованого впливу начальника та органів управління, що здійснюється для підтримання готовності підрозділу Держприкордонслужби до виконання функцій, а також зміну його стану у зв'язку зі зміною обставин.

Управління військами (силами) – діяльність командира (командирів, начальників) штабів, служб та інших органів управління щодо підтримання постійної бойової готовності військ (сил), підготовки операцій і бойових дій, керівництво військами (силами) під час виконання покладених на них завдань.

Управління полягає у цілеспрямованій діяльності начальника відділу, його заступників щодо підтримання високої готовності структурних підрозділів до дій, їх підготовки і керівництва ними під час виконання покладених на них завдань.

Управління підрозділами – цілеспрямована діяльність командира, його заступників і штабу щодо підтримання постійної бойової готовності підпорядкованих підрозділів, підготовки їх до ведення бою (дій) та керівництво ними під час виконання поставлених завдань [2].

Управління – це перетворення інформації про стан об'єкта в командну інформацію від суб'єкта; це цілеспрямований програмований чи довільний вплив на об'єкти задля досягнення кінцевої мети за допомогою процесорів, явищ, процесів, коли є з ними взаємодія в режимі детермінованої чи довільної програми/регламенту. Управління проектом/об'єктом-системою, її компонентами та процесами з метою підвищення ефективності функціонування систем відбувається ще на етапі системного проектування, створення/утворення, формування, розвитку, становлення, функціонування/життя системи [3].

Управління – свідоме, цілеспрямоване дія людей на суспільну систему в цілому або на окремі її ланки (сфери суспільного життя, галузі економіки, підприємства, колективи), що забезпечує їх оптимальне функціонування і розвиток на основі використання властивих суспільству об'єктивних закономірностей розвитку.

Аналіз запропонованих визначень дає змогу виділити кілька важливих положень, які розкривають сутність управління, а саме:

– цілеспрямована діяльність;

- наявність суб'єкта та об'єкта управління;
- здійснення управлінського впливу.

З огляду на результати проведеного аналізу і з метою визначення єдиного підходу під час дослідження авторами статті пропонується під управлінням органом (підрозділом) охорони державного кордону розуміти цілеспрямовану діяльність керівника, штабу, інших органів управління щодо підтримання постійної готовності до дій, їхньої підготовки до дій та керівництво ними у ході виконання поставленого завдання.

Наведене визначення розкриває сутність поняття «управління», ураховує ключові положення, які є зараз у теорії управління.

Аналіз теоретичних положень стосовно визначення сутності управління дає змогу стверджувати, що в деяких випадках використовується термін «управлінська діяльність».

Під терміном «управлінська діяльність» розуміють таке:

- певним чином організована у просторі та часі сукупність дій безлічі людей (персоналу), реалізація яких в рамках керуючої системи забезпечує реалізацію функцій керованого процесу, а отже, і досягнення цілей системи управління в цілому [4];

- сукупність вироблених історичним досвідом, науковим пізнанням і талантом людей навиків, умінь, способів, засобів, доцільних вчинків і дій людини у сфері управління [5, 6, 7];

- сукупність скоординованих дій і заходів, спрямованих на досягнення певної мети в межах організації [8].

Управлінська діяльність визначається інтелектуальним характером, що виражається в її спрямованості на вироблення, прийняття й практичну реалізацію управлінських рішень, які мають змінювати в бажаному напрямку стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку й діяльність людей. Управлінська діяльність є інформаційною, завжди виступає колективістською. Вона складається з кількох стадій і реалізується у різних формах та за допомогою певних методів.

У своїй цілісності управлінська діяльність повинна забезпечувати прогресивний розвиток, перехід від нижчих до вищих форм діяльності.

Аналіз управлінської діяльності начальника (командира) органу (підрозділу) охорони державного кордону дає змогу сформулювати кілька її етапів (рис. 1).

Готовність органу (підрозділу) до дій – це стан його структурних підрозділів, що забезпечує їхню здатність приступити до охорони кордону в установлені терміни, а в разі ускладнення обстановки (отримання даних, які необхідно реалізувати в інтересах охорони кордону) – негайно почати дії та успішно виконати поставлені завдання.

Підтримання постійної готовності до дій органів (підрозділів) – це комплекс заходів, спрямованих на підтримку необхідного рівня підготовленості особового складу, злагодження органу (підрозділу), укомплектованості озброєнням і технікою, їхньої готовності до використання, наявності матеріальних засобів відповідно до визначених норм.

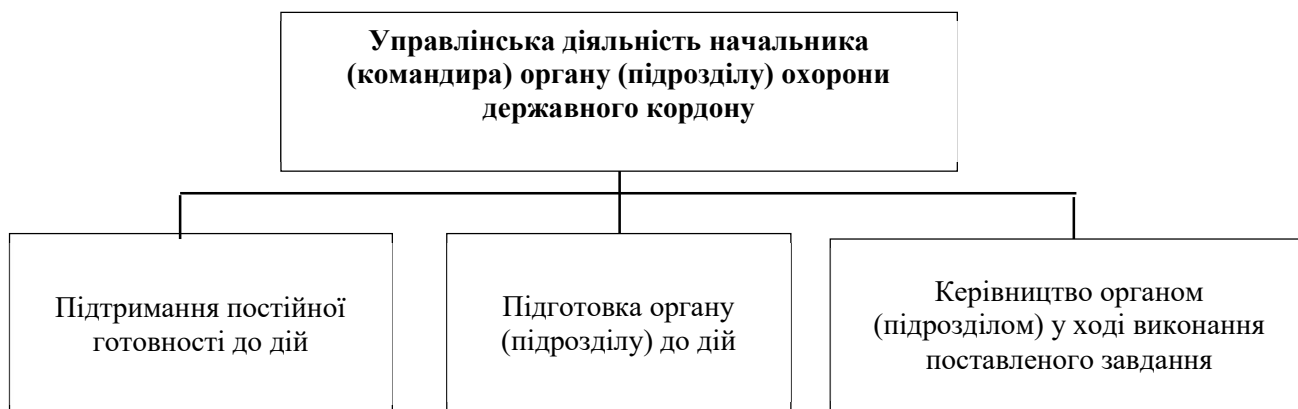

Рисунок 1 – Управління органом (підрозділом) охорони державного кордону

Успішність виконання покладених завдань з охорони державного кордону залежить від професіоналізму особового складу підрозділу. Професійна підготовка є цілеспрямованим процесом навчання особового складу органу (підрозділу) з метою набуття і вдосконалення навичок, необхідних для виконання завдань з охорони державного кордону.

Професійна підготовка – це система заходів щодо навчання і виховання особового складу, які проводяться для оволодіння військовослужбовцями та працівниками загальними і військово-професійними знаннями, навичками та вміннями, для формування у них морально-психічних та бойових якостей, що необхідні для забезпечення високої готовності до дій, підготовленості до надійного виконання завдань щодо захисту Батьківщини. Бойова (професійна) підготовка у Державній прикордонній службі України проводиться безперервно, послідовно, систематично, планомірно і цілеспрямовано.

Злагодження органу (підрозділу) охорони державного кордону здійснюється зазвичай у ході тактичних навчань, під час яких удосконалюється польова виучка органів (підрозділів) охорони державного кордону та органів управління, проводиться пошук нових форм, способів оперативно-службових дій, тренування особового складу в діях у штатних та зведених підрозділах під час виконання оперативно-службових завдань, навчання умілому застосуванню зброї, бойовій техніці та технічних засобів охорони кордону.

Укомплектованість озброєнням і технікою, їхня готовність до використання, наявність матеріальних засобів забезпечуються вчасною організацією управління матеріальними засобами органу (підрозділу) охорони

державного кордону і передбачає: організацію матеріально-технічного забезпечення, правильну експлуатацію озброєння, транспортних засобів та інших матеріальних засобів, а також своєчасне поповнювання матеріальних засобів до встановлених норм.

Підготовка органу (підрозділу) до дій – це комплекс заходів, спрямованих на приведення органу (підрозділу) у стан, який забезпечує виконання поставленого завдання, безпосередню підготовку сил і засобів охорони державного кордону, місцевості та контроль готовності органу (підрозділу). Вона охоплює (рис. 2):

- планування дій;
- організацію дій;
- безпосередню підготовку органу (підрозділу) до дій;
- контроль готовності органу (підрозділу) до дій.

Планування – процес формування цілей, визначення пріоритетів, засобів та методів їх досягнення на основі знань про закономірності функціонування різних систем та з урахуванням можливих змін умов.

Слід зазначити, що планування – це функція управління, яка охоплює такий комплекс робіт: аналіз ситуацій і впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища; відпрацювання, оцінювання й оптимізація альтернативних варіантів досягнення цілей, формулювання рішення. Необхідно підкреслити важливу різницю між поняттями «планування» та «розроблення планувальних документів». Перше поняття значно ширше й охоплює друге. Тому планування розпочинається одразу після отримання завдання або виникнення ситуації (проблеми), що спонукає до дій, продовжується оформленням прийнятого рішення, його деталізацією, формуванням завдань виконавцям та розробленням планувальних документів.

Рисунок 2 – Підготовка органу (підрозділу) до дій

Організація діяльності – це функція управління, яка передбачає проведення комплексу заходів щодо організації виконання прийнятого рішення, створення структури (зокрема структури управління) для виконання конкретних завдань та організації взаємозв'язків (взаємодії, координації, повноважень, відповідальності) між її елементами для досягнення визначеної мети [1, 3]. Цей вид управлінської діяльності направлений на створення такої структури управління органом (підрозділом) охорони державного кордону, яка б давала можливість досягати поставлених цілей.

Організація оперативної-службової діяльності – це комплекс заходів, які спрямовані на підготовку органу (підрозділу) до охорони державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні. Він передбачає: створення структури (побудови охорони державного кордону, службового або бойового порядку); постановку завдань (визначення повноважень і відповідальності); організацію взаємодії, управління, всебічного забезпечення та роботи з персоналом.

Під час організації дій начальник (командир) органу (підрозділу) охорони державного кордону повинен пройти такі три етапи:

1) створення організаційної структури: виділення підрозділів [елементів службового (бойового) порядку], визначення їхнього складу, завдань та функцій;

2) визначення прав, обов'язків та відповідальності структурних підрозділів [елементів службового (бойового) порядку] і посадових осіб, що досягається шляхом розроблення положень про структурні підрозділи, посадових інструкцій, наказів (розпоряджень), визначення меж діяльності для кожного підрозділу [елементу службового (бойового) порядку];

3) організація взаємовідносин між елементами службового (бойового) порядку.

Організація дій здійснюється шляхом доведення до підлеглих розпорядчих актів під час постановки завдань, службового розрахунку, інструктажів тощо.

Доведення до підлеглих розпорядчих актів здійснюється командиром чи за його вказівкою заступниками та іншими посадовими особами або з виїздом (виходом) у підрозділи, або передачею технічними засобами зв'язку з використанням можливостей телекомунікаційних систем, а також шляхом доставки оперативної-службових документів офіцерами штабу.

Завдання підрозділам, які охороняють державний кордон на напрямках (у районах) зосередження основних зусиль, доводить особисто командир або його заступники.

Досвід охорони державного кордону показує, що чим більше уваги приділяється регламентуванню, нормуванню та інструктуванню, тим менше виникає необхідність під час керівництва охороною державного кордону втручатися в оперативну-службову діяльність підлеглих підрозділів та окремих посадовців.

Безпосередня підготовка органів (підрозділів) до дій розпочинається з отримання наказу (розпорядження) від старшого начальника щодо проведення заходів з підготовки органу (підрозділу) до дій та визначення командиром першочергових заходів, які необхідно провести з метою підготовки до подальших дій.

Комплекс заходів, спрямованих на підготовку органу (підрозділу) до дій, оформлюється попереднім розпорядженням і доводиться до органів управління та командирів підрозділів.

У ході безпосередньої підготовки здійснюється доукомплектування підрозділів особовим складом (за необхідності переміщення підрозділів та/або особового складу), створюються (поповнюються) встановлені запаси матеріальних засобів, а також здійснюються заходи щодо підготовки командирів, органів управління, підрозділів та особового складу до виконання завдань, а озброєння і техніки – до застосування.

За наявності часу з підрозділами проводять тренування, стрільби, тактичні навчання відповідно до характеру подальших дій.

Контроль – це процес забезпечення досягнення структурним підрозділом своїх цілей за допомогою оцінювання й аналізу результатів діяльності, оперативного втручання у функціонування організації та прийняття коригуючих дій.

Під час підготовки органу (підрозділу) охорони державного кордону контроль з боку командира має виконувати три завдання:

1) визначення стану органу (підрозділу) до подальших дій;

2) контроль (поточний) процесу підготовки органу (підрозділу) охорони державного кордону до подальших дій;

3) контроль (підсумковий) готовності органу (підрозділу) до виконання поставленого завдання.

Начальник (командир) органу (підрозділу) охорони державного кордону починає здійснювати

функцію контролю з того моменту, коли він сформував цілі і завдання органу (підрозділу) на підготовку до охорони державного кордону у наступному періоді.

У ході підготовки до охорони державного кордону можуть використовуватися такі методи контролю: безпосереднє вивчення стану справ у підрозділах; виклик підлеглих для доповіді; вивчення й аналіз документів; заслуховування підлеглих по технічних засобах.

Висновок

На основі проведеного аналізу завдань, що покладені на частини і підрозділи Державної прикордонної служби України, з огляду на досвід роботи органів управління уточнено поняття «управління», «управлінська діяльність», «підготовка до оперативно-службової діяльності». Розкрито зміст поняття «підготовка до оперативно-службової діяльності органу (підрозділу) охорони державного кордону».

Перспективами подальших досліджень є надання характеристики поняття «управлінський цикл», уточнення послідовності та змісту роботи штабу прикордонного загону в ході підготовки до оперативно-службових дій.

Перелік джерел посилання

1. Залож В. В. Управління органом Державної прикордонної служби України: теорія і практика : підручник. Хмельницький : НА ДПСУ, 2016. 508 с.
2. Бойовий статут механізованих і танкових військ сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. II. Батальйон, рота. Київ : Центр навч. літ-ри, 2022. 304 с.
3. Управління. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/> (дата звернення: 10.03.2023).
4. Палагута С. С. Особливості інформаційного забезпечення управління підприємств і організацій. *Глобальні та національні проблеми економіки. Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 16. С. 418–421.
5. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Мельник. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.
6. Постол О. Є., Постол А. А. Теорія та історія державного управління : навч. метод. посіб. Запоріжжя, 2009. 172 с.
7. Основи правового забезпечення державного управління : навч. посіб. / уклад. М. О. Кушнір. Київ : ВПЦ АМУ, 2011. 112 с.
8. Прищак М. Д., Лесько О. Й. Психологія управління в організації : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Вінниця : ВНТУ, 2016. 150 с.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2023 р.

UDC 351.746.1

V. Korchev, I. Morozov

GENERAL QUESTIONS REGARDING THE PREPARATION OF THE STATE BORDER PROTECTION BODY FOR ACTIONS IN THE NEXT PERIOD OF STATE BORDER PROTECTION

Protection of the state border of Ukraine is a part and parcel of the state system of ensuring national security. The border detachment as a territorial body in the State Border Service of Ukraine, in accordance with its competence, performs the tasks of ensuring the security of the state border, preventing crimes and administrative offenses related to illegal activities at the state border.

The objective need for the effective implementation of the state policy in the sphere of the security of the state border of Ukraine puts forth demands for the further development of scientific approaches to the work of the management bodies of the border detachment in preparation for operational and service activities both in terms of everyday activities and in terms of worsening of the situation at the state border.

Considering the current problem that exists today in the course of preparing a border guard detachment for operational and service activity in the next period, the article summarizes the categories of management, management activity. The author defines the notion of preparation for operational and service activities and reveals its structure and content.

Preparation of a body (unit) for action is a set of measures aimed at bringing the body (unit) into a state which ensures the fulfilment of the task, direct training of forces and means for protection of the State border, terrain and control over the readiness of the body (unit). It includes planning of actions; organisation of actions; direct preparation of the body (unit) for actions; control of the body's (unit's) readiness for actions.

The analysis made it possible to identify several important provisions that define the essence of management, namely: purposeful activity; presence of a subject and an object of management; implementation of managerial influence. The managerial activity of the head (commander) of the state border guard agency (unit) includes several stages: the work of the management bodies to maintain the agency's (unit's) readiness for action (carried out on a regular basis); preparation of the agency (unit) for action and management of the agency (unit) while performing the task (operational management). Taken in its integrity, management activities should ensure progressive development, the transition from lower to higher forms of activity.

Keywords: *management, management activity, planning, organization, preparation for action, training units.*

Корчев Володимир Борисович – кандидат військових наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-5595-3883>

Морозов Ігор Вікторович – кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри національної безпеки та управління Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

<https://orcid.org/0000-0002-1051-8845>